

Nederlandsche Verzen en Nederlandsche Proza.

IX.

Waarheid en Droomen door Jonathan. Achtste druk. Vermeerderd met een naschrift, behelzende Losse Bladen uit de geschiedenis van het boek. Leiden, E. J. Brill. (Zonder jaartal. Dagteekening van het voorbericht: 20 Maart 1891).

Toen zekere dominee Van Pellekom, of Van Pellecom, in 1843 voor de elfde maal de algemeene vergadering van de Leidsche Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde bijwoonde, werd hij door *Braga* aan het oor getrokken met: „nummer elf”. De spot van *Braga* gold het schorre gerijmel van een overigens achtenswaardig man — wijl *Braga* zich zelf opgewassen gevoelde tegen de geheele bent der Nederlandsche vedelaars van 1844, 't zij van de nieuwe, 't zij van de oude school.

Maar nu Jonathan voor de achtste reis terugkomt met zijn *Waarheid en Droomen*, nu denkt niemand aan spot. Met waardeering en blijdschap zal ieder, die achting heeft voor zich zelve en voor de Nederlandsche Letteren, den populaireren auteur verwelkomen. Men kent zijne *Waarheid en Droomen* — die reeks van geestige mijmeringen in het studeervertrek, zoo fijn, zoo menschkundig, zoo dichterlijk. Den poëet Hasebroek vergelijkend met den prozaïst Jonathan, zei ik in 1888: „Een geheel nieuw schrijver treedt met Jonathan te voorschijn. De nevel van zwaarmoedigheid, die over de gedichten van den student scheen te zweven, is opgetrokken. Er straalt in Jonathan's studeervertrek een heldere zonneshijn, die somtijds door donkere wolkgevaarten voor eene poos wordt onderschept. Rijpere levenservaring, wee-

moedige berusting, nieuwe hoop, en nieuwe vreugde bezielen hem. Eene fijne humoristische glimlach krult om zijne lippen, maar bij wijlen valt er ook plotseling een traan op zijn handschrift. Heeft men den dichter met vreugde de hand gereikt, Jonathan *moet* men liefhebben — liefhebben om de warmte van zijn gemoed, de helderheid van zijn verstand, de schalkheid van zijne luim. En ziedaar waarom een boek als *Waarheid en Droomen* nimmer veroudert. Er spreekt een hart uit. Als Beets volkomen terecht zegt:

„Mijn luim is in mijn *Camera*

„Mijn hart in mijn *Gedichten* —”

kan van Jonathan evenzeer volkomen terecht getuigd worden, dat luim en hart beide te zaam vereenigd zijn in zijne *Waarheid en Droomen*.”

Voor de achtste maal terugkomend zal Jonathan door ieder worden begroet met hooge waardeering. Hij heeft daarenboven deze achtste uitgaaf verrijkt met: *Losse Bladen uit de geschiedenis van het Boek* — en daardoor allen, die belang stellen in onze bloeiende letteren van omstreeks 1840, een aangenamen dienst gedaan.

In de eerste plaats spreekt uit deze geschiedenis van *Waarheid en Droomen*, dat de auteur nog altijd op zeer bescheiden wijze over zijne verdiensten denkt, dat hij zelfs vreest in dit gezegend voorlaatste lustrum der XIXe eeuw onwelkom te zijn. Hij vreest er voor uit de mode te zijn geraakt, omdat de mode (?) van het oogenblik zoo hevig tegen zijn smaak aandruischt. Hij herinnert zich de kalme dagen, toen zijne *Waarheid en Droomen* het eerst het licht zagen. Aardig zegt hij: „Jan, Jannetje en hun jongste kind „kibbelden wel, maar sloegen elkander

„geen hoofden met builen en geen neuzen aan bloed. Maar dit alles is nu vrij wat veranderd. Leest nu, neemt maar alleen het dagelijksch overzicht van de pers in de Haarlemsche Courant. . . . „bom, bom! welk een gerommel van turksche trommen! Welk een geschetter van koperen trompetten. Welk een geklikklak van snijdende of stekende wapenen! Het is of gij op een slagveld komt als dat van Waterloo of Sedan, waar gij door het knetteren en knappen van bommen en granaten bijna doof wordt.”

Me dunkt, Jonathan! dat uwe zacht gestemde geest, en uwe herinneringen aan Augustus 1831, u hier tot eene kleine overdrijving hebben verleid. Het gerucht in de pers van den dag is zoo ooverdoovend niet. Het marktgeschreeuw buiten op de pleinen en op de straten onzer steden wordt gestadig luider, omdat de bevolkingen onzer gemeenten stijgen, daar de concurrentie en de reclame dagelijks hooger eischen stellen aan de voortbrengers. Zelfs het gillend gekrijsch der straatbengels wordt ieder oogenblik hinderlijker! En daarom, mijn edele vriend Jonathan! daarom vertoont zich een gelijke aangroei van lawaai in de kringen, waar men handel drijft in politiek, godsdienst, socialisme en kunst. Ook daar zijn *les plus insignes voyous* de grootste schreeuwers. Met een klein beetje goeden wil hoort men er niets van!

En daarenboven — gij hebt het zelf zoo goed gezegd: „De tijden veranderen, en wij met hen, maar toch is er in ons iets, dat niet verandert — de gedaante der menschenwereld gaat voorbij, de menschegeest blijft!” — Juist, en ook de bloemen van dien geest blijven! De werken der kunst en der letteren uit vorige eeuwen, uit vorige tijdvakken, uit vorige jaren, gaan niet voorbij. Zij, die in 1840 uwe *Waarheid en Droomen* genoten, leven misschien niet meer, maar hunne kinderen en kleinkinderen denken als hunne vaderen — anders ware het

nimmer tot een achtsten druk van uw beste werk gekomen.

Hartelijk welkom is daarom alles wat gij zegt over de geschiedenis van dit boek, dat reeds in de geschiedenis onzer letteren zijne plaats inneemt, en zal blijven innemen! Tenzij de Muzen ons toornig den rug wenden — en het terrorisme van den wansmaak voor een poosje mocht overwinnen! Vooreerst is deze mogelijkheid gering — en dus luisteren wij met aandacht naar wat gij, onze grijze, beminnenswaardige Nestor, ons hebt te vertellen.

De oorsprong van *Waarheid en Droomen* schuilt in een gesprek onder de beukenboomen van den Nijenburg bij Heiloo, tusschen Hasebroek, Beets en Potgieter. De laatste begon toen (1839) zijne *Tesselschade* uit te geven — en vroeg Hasebroek om eene bijdrage in proza. Deze had in zijne brieven zulke geestige episodien te genieten gegeven, men wilde die fragmenten te zaam verbinden. Ten slotte sloeg Hasebroek zelf de hand aan het werk — en vond hij eene lijst voor zijne bespiegelingen, door zich als lezer van de *Opregte Haarlemmer* op den stroom zijner mijmering stil te doen glijden langs hoogten en laagten, in zijn leven bestegen of doorwandeld.

Het proza van Jonathan verscheen in *Tesselschade* van 1839 en van 1840. Hij bezit nog het prachtexemplaar door Potgieter aan zijne talentvolle zuster Betsy vereerd — het boekdeel in witte zijde gebonden met goud op snee — nu als een dierbaar souvenir eener dierbare, gestorven zuster bewaard. Reeds schreef Jonathan in *de(n) Gids* zijn *Sint-Nicolaas-avond* (1838), en alras groeide het aantal zijner opstellen tot den omvang van een boekdeel. De heer P. F. Bohn te Haarlem was de uitgever zijner *Gedichten* geweest, deze werd nu in 1840 ook uitgever van *Waarheid en Droomen*.

Dat het boek gunstig ontvangen werd door de tijdgenooten, blijkt uit een

tweeden druk in hetzelfde jaar 1840. Een derde druk dagteekent van 1846 — het deftig 8° formaat veranderde nu in post 8°. Eenige nieuwe opstellen: *Gekroonde vrouwen* (1837), *De Koning komt* (1842), *De Koning gaat ten grave* (1849), *Twee monumenten* (1851) verschenen in den vierden druk van 1856. De liefde van Hasebroek voor de vorsten uit het Oranjesthuis is eene dubbele. Hij bemint ze als vaderlander, maar tevens als oudjager van de Leidsche Hoogeschool, die met den beroemden held van Waterloo bij Hasselt en Leuven medetriomfeerde.

In denzelfden vierden druk verschenen nog *XII Nederlandsche typen*, in 1841 geschreven voor een geillustreerd boek, door een Engelschman, Henry Brown, begonnen, die tekeningen leverde, en gesteund door eene Maatschappij van Schoone Kunsten, in het licht gekomen.

Jonathan deelt zeer aardige bijzonderheden mede over den bijval aan zijn *Waarheid en Droomen* te beurt gevallen. Het treffendst voorbeeld van succes blijkt uit de geschiedenis van eene aanzienlijke Nederlandsche dame, die te Parijs Jonathan's schetsen gelezen had, maar tevens eene bewonderaarster van de revolutionaire George Sand geworden was. Deze dame kwam te Breda bij Hasebroek, werd zijne vriendin, en wisselde hare emancipatorische denkbeelden voor de bezadigde christelijke wereldbeschouwing van haar letterkundigen vriend.

De vijfde druk van 1872 werd met twee nieuwe opstellen (*Een afscheidsbezoek in 1872* en *Vervolg*) uitgebreid, en daarna werd in 1886 door de firma Brill te Leiden eene prachtuitgaaf met etsen naar aquarellen van Wilm Steelink ter perse gelegd. De aquarellen waren uit een gevoel van verplichting door den artist als eene kunstgaaf aan Jonathan vereerd — later gaven zij aanleiding tot den zesden druk van *Waarheid en Droomen*. Een jaar later (1887) verscheen nog eene keurige uitgaaf zonder illustratiën

— en eindelijk deze laatste volksuitgaaf met de *historia libri*.

In 1886 zeide Flanor (Mr. C. Vosmaer — en niet Dr. C. V. als Jonathan schrijft — er moet toch eene aanmerking gemaakt worden!) bij den zesden druk: „Welkom is ons wederom dit boek „en zijn rustige geest werkt als na het „rumoerig stadsgewoel een dag op het „land.” Beter kan het niet gezegd worden! Het is mij uit het hart geschreven, in welk hart tevens de stille wensch woont, dat Nestor-Jonathan nog vele jaren onze Nestor blijve!

* *
*

Vondels Lucifer, uitgegeven door N. A. Cramer (Zwolsche Herdrukken, III en IV). Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink (zonder jaartal; dagteekening van het voorbericht: Juli 1891).

Er is reeds dikwijls op gewezen, dat Vondel in zijn *Lucifer* eene heimelijke politieke bedoeling in den zin had, dat hij onzen Opstand tegen Spanje met het beeld van Lucifer wilde allegoriseeren. Lucifer zou als de Zwijger optreden, Adam als Granvelle, en God als Filips II. Met hoeveel vernuft deze stelling ook is bepleit, schijnt ze in dezen vorm onhoudbaar; ook als men de politieke allegorie op den strijd van Cromwell tegen Karel Stuart toepast. De gedachte aan opstand en verzet tegen hooger gezag, zooals Lucifer's geschiedenis die bevat, kan Vondel zeer algemeene toespelingen in de pen hebben gegeven — eene bijzondere, doorgaande vergelijking van Lucifer met Oranje of Cromwell gaat mank. De dichter moge Oranje voor een oproerling als Lucifer gehouden hebben — wat niet bewezen is — toen hij eenmaal de heroïsch-tragische figuur van den afvalligen aartsengel koos, wijdde hij zich geheel aan zijn onderwerp, en dacht niet aan allegorie. Grootscher stof dan in den *Lucifer* behandeld wordt, is

door geen enkel Nederlandschen treurspeldichter gekozen. De oorzaak van den strijd der boosheid tegen God wordt door Lucifer's val verklaard, en afgespiegeld in het verhaal van zijn opstand met de afvallige hemelgeesten. Het eerste bedrijf, 't welk de schildering van het hof van Eden bevat, en de paradijsbewoners in het verhaal van Apollion doet optreden, munt hoog uit boven de behandeling eener dergelijke stof door Milton. De lofzang der Engelen aan het slot van het eerste bedrijf steekt de verhevenste harpgezangen uit ouden of nieuwen tijd naar de kroon.

Reeds in 1877 heeft de steller dezer regelen zich op ongeveer gelijke wijze over Vondel's *Lucifer* durven verklaren. En nu komt de heer N. A. Cramer met deze nieuwe uitgaaf van den *Lucifer* een onwaarderebaren dienst bewijzen aan de geschiedenis onzer Letteren. Hij staaft zoo helder en grondig mogelijk, dat Vondel nooit het plan heeft gehad in zijn *Lucifer* eene politieke allegorie te leveren. Hij bestrijdt Van Lennep, die in den winter van 1844 eene voordracht over Vondel's *Lucifer* hield, om te bewijzen, dat men hier met eene verbloemde voorstelling van den opstand tegen Philips II te doen had. Hij bestrijdt vooral Jonckbloet, in zijn bekend artikel van den *Overijselschen Almanak* (1849). De zoogenaamde platheden en smakeloosheden van Vondel's *Lucifer* zouden alleen kunnen worden vergoelijkt, meende Jonckbloet, wanneer men aannam, dat Vondel van plan ware geweest, eene staatkundige allegorie over de Nederlandsche revolutie van 1566 en 1572 te schrijven!

Het is den heer N. A. Cramer volkomen gelukt de beweringen van beide voortreffelijke mannen te weerleggen. In

eene allerbelangrijkste voorrede (XL paginaas) wijst hij aan, dat, zoo er hier aan toespelingen moet gedacht worden, Vondel dan het meest aan Wallenstein — niet dien der jongste nasporingen, maar dien van Vondels' dagen — moet hebben gedacht, daar hij zijne tragedie *Lucifer* aan Keizer Ferdinand III opdraagt. Maar ook dit alleen zeer van verre. Vondel was te oud geworden, om de gebeurtenissen in de staatkundige wereld alleen van de actueele zijde te beschouwen, hij lette steeds op het algemeen menschelijke, het eeuwig menschelijke, in al wat voorviel. Worstelingen en opstanden tegen het gezag, de mensch in oproer tegen God, symboliseerden bij hem den eeuwigen strijd tusschen waarheid en logen. „Van zelf” — zegt de heer Cramer — „werd „zijn geest dan gedreven tot de over- „denking der gebeurtenis, die oorzaak „en prototype was van die verheven „tragedie. Maar den kunstenaar bevre- „digt geen reflexie, tenzij ze hem stof „geve voor een schepping. En zoo ont- „stond de *Lucifer*, het beeld der wereld- „geschiedenis.”

Het dient niet vergeten, dat Beets reeds in 1864 in zijn *Verscheidenheden* (II, 137, vl.) den goeden weg had aangewezen. De heer N. A. Cramer volgde dezen voortreffelijken gids, en breidde zijn betoog uit, door nieuwe argumenten in het vuur te brengen. Het werd hoog tijd, dat eene beschouwing, als die van Jonckbloet, op afdoende wijze werd wederlegd. Wanneer men door zijne doctrinaire vooroordeelen zich diets maakt, dat de *Lucifer* door platheid en smakeloosheid wordt ontsierd, is men ten eenemale onbevoegd zulk een verheven kunstwerk te beoordeelen.

* * *

« De kinderen der weduwe, » reproductie naar de calque der schilderij, in 't bezit van den Heer W. Jansen te Amsterdam.